

1923 - 1938 YILLARI ARASINDA İZMİR'İN İMARI

Tülay BARAN

Kemalist devrimin ana dönemi, 1923 yılı ile Atatürk'ün ölüm yılı olan 1938 yılı arasındaki süredir. Cumhuriyeti'nin ilk onbeş yılı Türk toplumunun çehresini sekizyüzyıllık geçmişinde uğratamadığı kadar büyük değişikliklere uğratmıştır¹.

Modern ve geçmişten farklı yeni Türkiye'nin temelleri bu süreçte atılırken, genç Cumhuriyet bir çok problemle de uğraşmak durumunda kalmıştır. Genel olarak devletin karşı karşıya kaldığı bu durum savaş geçirmiş ve yıkılmış olan yerel birimlerde de olanca ağırlığıyla yaşanıyordu.

Osmanlı'nın son yüzyılında öne çıkan, onun ekonomik ve toplumsal yaşamı içerisinde kendi özellikleriyle başat bir konuma sahip olan birkaç kent vardır. Bunlar başta başkent olmak üzere Selanik, İzmir ve Beyrut'tur. Bu üç kent değişik açılardan başkent İstanbul'un da ilerisinde bir yaşam biçimi ve yapısı sergilemişlerdir. Özellikle Selanik ve İzmir, İstanbul'a yakın oluşları nedeniyle imparatorluğun ekonomik, siyasal ve toplumsal yaşamını belirleyen kentlerdir. Selanik'in Balkan Savaşı sonunda yitirilmiş olması İzmir'i öne çıkarmıştır².

Binlerce yıllık medeniyet tarihi boyunca, önemli bir kültür ve ticaret şehri olarak gelişmiş olan İzmir, Türkiye'nin en zengin tarihi ve arkeolojik bölgesinin merkezidir. San'at, felsefe ve bilim dünyasının öncülüğünü yapmış olan ve tarihi çağların en mükemmel ve ilham verici eserleri ile dolu bulunan bu şehrin, diğer Küçük Asya şehirleri arasında özel bir konumu vardır³.

¹ Kurt Steinhaus, *Atatürk Devrimi Sosyolojisi*, İstanbul 1973, Türkçesi M.Akkaş, S.11-12

² Tefik Çavdar, "Mütareke ve Milli Mücadele Döneminde Osmanlı Ekonomisi ve İzmir", *1885-1985 Türkiye Ekonomisinin 100 yılı, İzmir ve İzmir Ticaret Odası Sempozyumu*, İzmir 1985, s.121-122-127

³ Cemil Toksöz, *İzmir Tarih ve Arkeoloji*, Ankara 1960

Milli mücadelenin başladığı yıllarda İzmir, içinde barındırdığı yabancılarla olan ilişkileri dolayısıyla zor anlar yaşamış ve Megalo İdea fikrini gerçekleştirmek isteyenlerle onları buna teşvik edenlerin çıkar hesaplarının bolca yapıldığı bir alan haline gelmiştir.

Türk bayraklarının İzmir'e çekilişini Belkahve'de karargahıyla izleyen Mustafa Kemal Paşa, bu büyük kurtuluşu şöyle yorumlar "Bu eser Türk milletinin hürriyet ve istiklal fikrinin ölümsüz anıtıdır. Bu eseri meydana getiren bir milletin evladı, bir ordunun başkomutanı olduğumdan ilelebet mesut ve bahtiyarım".

Türk ordularının İzmir'e girmesinden sonra 13 Eylül sabahı Frenk mahallesinde büyük bir yangın çıkıyordu. Frenk mahallesini baştan başa ateşe veren yangın dörtbeş yerde büyük patlamalarla başlamıştı. Aya Katerina, Aya Trikona, Aya Nikola, Aya Dimitri, Kurtkaya Hacı Franko mahallelerini kül ettikten sonra Yeni Mahalle'yi, ünlü eğlence sitesi Meyhane Boğazını, Mustafabey Plavmino, Aya Vukla semtlerini sarmış ve ateş Birinci Kordona ulaşmıştı. İzmir Tiyatrosu Kramer Plas, Sporting Klüp, Posidon, Haylayf gibi eğlence merkezleri İzmir Palas, İngiliz ve İtalyan Konsoloslukları, Aya Fatini kilisesi, büyük mağazalar, birçok okul ve kütüphane, Tütrejisi, Pasaport Dairesi, Yabancı bankalar, kuyumcuların bulunduğu Konuriyo, Marsala sokağı, Frenk sokağı, Fransızların bulunduğu St.George sokağı, Basmane'deki Amerikan Koleji ve eczanelerden geriye kalanlar moloz yığınlarından başka bir şey değildi. Yangın 2 bin 600 dönümlük bir alanı kül etmişti ve kentin dörtte üçü yok olmuştu⁴.

1922'deki yangın ve şehrin Rum nüfusunun toptan göçünden sonra 18 inci yüzyılın yarısı ile 19'uncu yüz yılda gelişmiş olan merkezi İzmir mintikasının hemen hemen tamamı yanmış ve şehrin nüfusu nerede ise yarı yarıya azalmıştı. Bu günkü haritalardan Anafartalar caddesinin çevrelediği eski iş merkezinin dar ve girift sokakları ile tam tezat halinde olan bu çevreden Kültür Park'a kadar uzanan, yeniden inşa edilen yerdeki geniş caddeler ve yeni binaların çelişkisi 1922 yangınının belgesidir⁵.

⁴ Yaşar Aksoy, *Bir Kent Bir İnsan: İzmir'in Son Yüz Yılı, S.Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları*, İstanbul, 1986, s.186, 187, 188

⁵ Muharremi Karay, *Örgütlenemeyen Kent*, Ankara, 1972 s.95,96

Günlerce süren yangın sona erdiği zamanı Gâvur İzmir'in hemen İzmir'in Fevzi Paşa caddesi ile belirlenen bir çizginin ayırdığı doğuya ve kuzeye doğru yayılmış parçası sissiyah, korkunç ve çirkin bir harabe yığın halinde idi. Yüzlerce insan alevler arasında can vermişti⁶.

Şehrin bu denli yanmış olması ve göçmenlerin gelmesi İzmir'in son derece ciddi bir problem halinde ortaya çıkan mesken buhranını da beraberinde getirmiştir. Bu bitip tükenmek bilmeyen tartışmalara, evlerin paylaşılmasına ve kiraların oldukça yükselmesine neden olmuştur ki halk ve Belediye bununla oldukça uzun bir süre uğraşacaktır⁷.

Yangından sonra başlayan imar çalışmaları geniş tartışmaları da beraberinde getirdi. Toplumun gözü kulağı olan basın, hergün yeni öneriler getiriyor ve yapılması gerekenleri sıralıyordu.

Her ne yapılacaksa Belediyenin bunda bütün İzmir halkının hakkı olduğunu kabul etmesi ve ona göre davranması isteniyordu. Aynı zamanda basında bu iş için görevli tutuluyordu⁸.

İlk önce yangın yerlerinin haritası plan ve kadastro heyeti tarafından tamamlanmıştır. Kadastro müteahhidi Mühendis Avusturyalı İskarpa haritaları eski şekline getirmekle uğraşmıştır. Şehrin imar planının oluşması için ise Fransa Emlak Mühendisi Rone Danje ile bir anlaşma imzalanmıştır⁹.

İmara girişilirken ortaya çıkacak maliyette doğal olarak düşündürüyordu. Bu nedenle küçük programlarla işe başlanması uygun görülmüştür¹⁰.

İmar işinde kullanmak üzere Belediye, İş Bankası'yla bir anlaşma yapmış ve ikimilyon lira almıştır. En acil olarak yapılması gereken işler arasında yangın yerlerindeki molozları kaldırmak ve anayolları açmak, susuzluktan sıkıntı çeken yukarı mahallelere çeşmeler yapmak, karanlık sokakları aydınlatmak, bir belediye hastanesi inşa etmek, lağımaları kaldırmak, Kemeraltı Caddesi'ni genişletmek, Kordon'a ve Korkaryalı Caddesi'ne parke döşemek, Gazi Bulvarı'nı asfalt yapmak. Hal-kapınar bataklığını kurutmak, bahçeler parklar yapmak geliyordu¹¹.

⁶ Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlılar'ın Son Günleri*, Ankara, 1974, s.329-330

⁷ *Anadolu*, 21 Eylül 1341

⁸ *Türk Sesi*, 19 Ağustos 1339

⁹ *Anadolu*, 21 Eylül 1340

¹⁰ *Anadolu*, 10 Teşrin-i Evvel 1340

¹¹ *Ahenk*, 14 Temmuz 1929

Sadece İzmir'de değil, bütün Türkiye'de imar ve inşaa işi sürdürülüyordu. Bu medeni olmakla bir tutuluyordu. Yangın yerlerinde dört beş katlı binalar arasında alçak, basit binaların hoşdurmayacağı endişe kaynağı oluyordu. Rüzgar, güneş bakımından neyin ne kadar doğru ve yanlış olduğu meselesi de vardı¹².

İşlerin hızlı yürümüyor olması Belediye'nin ateş altında kalmasına neden oluyordu. Örneğin Bahri Baba da bir park için çalışması Reis'in Almanya'da görüp etkilendiği Amerikan oyuncaklarını, çocuk levazimatını getirmeye çalışması olarak değerlendirilebiliyordu¹³.

Harap ve ıssız olan yangın alanı kısa zamanda asayişsizliğinde ortaya çıktığı bir yer haline geldi, sürekli olarak buradaki kavga-larından ve sarhoşlardan sözediliyordu¹⁴.

Harfiyat yapan amelelerin buldukları paraları ve mücevherleri kendi aralarında bölüştükları görülüyordu¹⁵.

Yangın sahasının boşluğu oraya yerleşmek isteyenleri de düşündürüyordu. Örneğin Gazi Bulvarı'nda ev yapacak birisi orada senelerce تنها bir hayat sürecekti¹⁶.

Tuhafiye ve hırdavatçı tüccarların Belediyeden aldıkları yere yapılan 120'yi aşkın mağazadan oluşan modern çarşı açılarak yangın harabelerinin bir kısım yerini alması sağlanmıştır¹⁷.

Ayrıca yangın sahasında Şehitler Mahallesi'ne isabet eden arsaların fakir halka on sene taksitle ve ucuz fiatla satılması kararlaştırılarak arsalar metresi üç liradan satışa çıkarılmış ve büyük bir taleple karşılaşmıştır¹⁸.

İmar sahasının önemli bir kısmı olan Şirket Bulvarı ile Büyük Gazi ve İsmet Paşa bulvarları sahası imar edilmiş ve inşaat bu sahada ilerlemiştir. Kordon'daki yanık sahanın dışardan vapurla gelenler üzerinde olumsuz etkisini ortadan kaldırmak için Birinci ve İkinci Kordondaki yanmış alanın düzeltilmesi ve inşaatın bu sahada yoğunlaştırılması gerekiyordu. Ayrıca Basmane ile Alsancak arasında

¹² *Ahenk*, 19 Eylül 1929

¹³ *Hizmet*, 28 Temmuz 1926

¹⁴ *Anadolu*, 5 Haziran 1934

¹⁵ *Anadolu*, 5 Haziran 1934

¹⁶ *Ahenk*, 8 Şubat 1927

¹⁷ *Anadolu*, 16 Haziran 1927

¹⁸ *Anadolu*, 18 Kânunu Sani 1930

yol olmadığı için araçlar uzak mesafelerden Kordon ve Gazi Bulvarı'ndan bazen de Halkapınar'dan dolaşarak iki istasyon arasında işlemektedir. Bunun için 25 metre genişliğinde bir cadde açılması çalışmaları başlatılmıştır.

İzmir'in beş senelik İmar projesi Reis Aziz Bey'in zamanında hazırlanmış ve İzmir İskan, Ticaret ve sanayi bölgelerine ayrılmıştır. 40 bin nüfuslu olan İzmir'in nüfusunun artması işlerin bir an evvel bitirilmesi lüzumunu da ortaya koyuyordu¹⁹.

Şehrin ağırlık merkezini yangın yerlerine verecek olan ve yapımına başlanan İsmet Paşa Bulvarının önünden mezarlık başına çıkacağı yerde bulunan baraka ve küçük evlerin henüz istimlak edilmemiş olması ise ayrı bir sıkıntı yaratıyordu. Bunun yapılması halinde Mezarlık başından Pasaport'a kadar rahat ve kolay bir şekilde inmek de sağlanmış olacaktır²⁰.

1929 Dünya ekonomik buhranı, Türkiye'de de etkisini kısa zamanda gösterdi. İş hacmi daraldı. Memlekette meydana gelen bu değişiklik imar hareketlerini de durdurdu. Ödenmesi imkansız bazı borçlar üzerine hukuki kararlar alındı. Nitekim hükümet çiftçi borçlarının bir kısmını erteledi. Emlak Bankası faiz nisbetlerini indirdi. Taksit müddetlerini uzattı. Milli Emlak'ın sekiz sene müddetle yaptığı satışların taksitleri yirmi seneye çıkarıldı. Belediye de yüksek fiatlarla sattığı arsaların taksitlerini yirmi seneye çıkarmıştır. Ancak belediyeden arsa almış ve üç-dört taksidini ödemiş kimileri" Paramızdan vazgeçiyoruz. Arsaları üzerimizden alınız" diyerek müracaat etmeye başlamışlardır²¹.

Ayrıca imarda son derece önemli bir yer tutan çimentonun azlığı ve pahalılığı gibi problemler işlerin önüne bir engel olarak çıkıyordu. Yerli malının yerleştirilmeye çalışıldığı bir dönemde, çimentonun pahalılığı ve bunu bir kazanç olarak gören çimentocuların yaptıkları, yabancı mallarına yönelmeye de sebep oluyordu²².

¹⁹ *Anadolu*, 22 Nisan 1931

²⁰ *Anadolu*, 6 Teşrinî Evvel 1931

²¹ *Yeni Asır*, 6 Teşrinî Sani 1934

²² *Yeni Asır*, 10 Mart 1931

Bu arada İzmir'e gelen şehircilik mütehassısı Mimar Yansen sokaklara ağaç dikilmesi ve eski mezarlıkların ağaçlarının korunarak park haline getirilmesi önerisi²³ üzerine Belediye Reisi Behçet Salih Bey Eşref Paşa'da, Kadifekale'de, Dolaplıkuyu'da, Ballıkuyu'da, Sarımsaklı mezarlığında inceleme yapmış ve bir kısmının pazar, bir kısmının çocuk bahçesi yapılacağını bildirmiştir ki Şubat-Mart 1933'te şehrin yollarına, parklarına ve mezarlarına 9741 ağaç fidanı dikilmiş ve 2355 tane de isteyene verilmiştir. Gazi meydanı parkı ve Kordon'daki çocuk parkı halkın hizmetine açılmıştır. Yalnız bir senede 200.000.- liralık kinin tüketilmesine neden olan sıtmaya karşı mücadele için bataklıkların kurutulmasına hız verilmiş ve Mart-1933 açıklamalarına göre Belediye hudutu içindeki 606.36 metre bataklığın 13 ay içinde 104.02 metresi kurutulmuş ve kurutulan yerlerde sıtmaya mani olan Okalip-tus fidanı dikilmiştir²⁴.

Şehrin yanmış ve yanmamış parçaları arasındaki bağlantıyı sağlayan halkı dar ve dolambaçlı yollardan kurtararak mesafeyi yükselten şehrin imar sahasında yeni yapılan fakat bağlantısızlık yüzünden şehirden ayrı ve rağbetsiz kalan binaları şenlendirecek yukarıda oturan geniş ve yoğun halk kitlesine geniş ve nefes alacakları bir yer açan İsmet Paşa Bulvarı 10 Nisan 1933'de açılmıştır. Behçet Salih Bey açılış dolayısıyla yaptığı konuşmada "Güzelleşme ve yenileşme işlerinde çok İzmir'imiz İsmet Paşa adını verdiğimiz bu sevinli bulvar ile en mühim ihtiyaçlarından birisini daha başarmış oluyor. Bu ve bunun gibi eserlerde gösteriyor ki şehirlerin yükseliş ve güzelleşmelerinden halkının medeniyet konforlarından istifade edebilmelerine Belediyelerin pek mühim vazifeleri vardır..."²⁵.

Dahiliye Vekaleti İzmir'in imar planının hazırlanarak imarı ve inşaat işlerinin bu plan dairesinde yapılmasını isteyince Belediye Mühendisleri Behçet Uz'un başkanlığında toplanmışlardır. Buna göre yangın yeri ve yukarı mahallelerin işi beş yıllık imar programının ana hedefini teşkil ediyordu. Yangın yerinin tam ortasında 360 bin metre-karelik bir saha üzerinde kurulacak Kültür Park'ın tam ortasında bir stadyum ile çevresine otomobil ile atla gezme yerleri, bisiklet gezi yerleri

²³ *Anadolu*, 26 Nisan 1932

²⁴ *Anadolu*, 2 Şubat 1933

²⁵ *Yeni Asır*, 10 Nisan 1933

ile tenis kortu, yüzme havuzu ve bir de şehir müzesi düşünülmüştür. Buradaki işler için mühendisler planlarını hazırladıktan sonra yukarı mahallelerde yaptırılması düşünülen ve 5 yıllık imar programına dahil olan lağım, kaldırım ve diğer tesislerin planlarına geçilecekti²⁶.

İzmir'in yukarı ve aşağı diye ikiye ayrılmasının, her semtin imara muhtaç olması dolayısıyla doğru olduğu söylenemez. Ancak yukarı mahallelerin yolları, kanalizasyonu olmadığı gibi elektrik, havagazı veya fener görmemiş sokakları vardır. Belediye fen heyeti de 5 yılda yapılacak işlerin yüzde ellisini bu yüzden yukarı mahallelere ayırmıştır²⁷.

İzmir şehrinin belediye ve kadastro tarafından yapılan çalışmalar sonucunda 74 mahalle üzerinde taksimatı yapılmıştır. Bunların 49 tanesi Cumhuriyet Meydanı'ndan Göztepe'ye kadar olan saha içinde idi. İkinci Karantina ve Köprü mahallelerinin kadastroları ise 1934 yılında henüz yapılmaktaydı. 33 mahal de 10123 parça gayrimenkul ile Karşıyaka'da bulunan bütün gayrimenkul malların sicilleri tapu senetleri ait oldukları Tapu Sicil Muhafızlıklarına devredilmiştir. Geri kalan 13 mahalleden Tuncay Süvari, Hasan Hoca, Dolaplı kuyu, Memduhiye, Mecidiye, Karataş mahallelerinin de sicilleri yapılmıştır²⁸.

1935 yılı Belediye bütçesi 900.000 lira olup bütçe açığı 150.000 lira ve işlere ayrılan para 350.000 lira idi. Önceki yıllarda olduğu gibi şimdi de en önemli faaliyeti ağaçlandırma işi oluşturuyordu. Bu yıl içerisinde Yusufdede caddesinden Kadifekale'ye kadar olan yol tamamen ağaçlandırılmış, Kız Lisesi çevresi yolu, Celal Bayar Bulvarı, Gündoğdu'dan Fransız Hastanesi'ne kadar olan yol tamamen ağaçlandırılmıştır²⁹.

1937 yılında ise Belediye Reisi Behçet Uz gelirlerin senede bir buçuk milyon liraya çıkarılması ve şehrin imarı ile ilgili mühim bir program hazırlatmıştır. Bunun için çok inşaat yapılması düşünülmüştü. Örneğin 200.000 liraya yapılacak garaj, mezbaha gelirlerini arttırmak için kalan gübre yapılarak tutkal imal edilmesi, ayrıca belediyenin yaptıracağı hal santralinden de senede 300.000 lira gelir sağlanması gibi bir takım projeler vardır. Bu para ile şehirdeki

²⁶ *Anadolu*, 1 Şubat 1935.

²⁷ *Anadolu*, 3 Nisan 1935.

²⁸ *Yeni Asır*, 29 Teşrinî Sani 1934.

²⁹ *Anadolu*, 1 Şubat 1935.

bütün kanalizasyon tesisatı tamamlanacak, yolların önemli bir kısmı bitirilecek, bütün bataklıklar kurutulacak, Konak'tan Güzelyalı'ya kadar olan sahada deniz önünde yeni bir cadde yapılacak, Atatürk Caddesi Konak'tan İnciraltı'na kadar uzatılacaktı³⁰.

İzmir'in genel imar planının hazırlanması için Almanya'ya Mühendis aletleri sipariş edilmişti. Belediye Fen Heyetinin de şehrin binde bir ve beşyüz de bir küçüklüğünde hazırladığı harita Nafia Vekaleti'nce onaylanarak belediyeye gönderilmiştir. İmar planı bu haritalar göz önünde tutularak yapılacaktı. Planda yola rastlayan evlerin tami- rine izin verilmediği için elli sene gibi bir zaman zarfında bu evlerin yıkılması ile müsbet plan gerçekleştirilmiş olacaktı³¹.

Vekiller heyetinin müstakbel şehir planının hazırlanmasında dikkate alınacak konuların, şehir meclisince kararlaştırılmasını istemesi üzerine tartışmalar başladı. Şehir içinde geçen demiryollarının iki tarafından 30 metrelik sahalara istimlak edileceği için buralarda inşaat yapılmaması kabul edilmiştir. Ancak su kenarlarında, rıhtımda ve rıhtım yapılacağı yerlerden 10 metre mesafe içinde bile inşa edilemeyecek abide ve mabetle korunması gerekli görülen eski eserlerin boş miktarı yüzde otuzdan aşacağı olan meskenlerde boşluğu dolduracak inşaaata izin verilmeyecekti. İnşaat sınırı Mısırlı caddesinden, Eşrefpaşa caddesinden, Salih Dede mezarlığından dereye, Tepecik mahallesine Alman kulesi civarını içine alarak Kamiliye caddesi arkasından demiryolu arkasına kadar uzanmakta idi. Bu sınırın dışındaki alana inşaat izni verilmeyecekti³².

Bu planda yol, lağım, su, elektrik, hal santalı, şehir garajı, çocuk hastanesi, yolların asfaltlanması, meydan ve yolların istimlakı, belediye sarayının inşaaası, tramvay ve su şirketlerinin satın alınması, mezbahanın modernize edilmesi, ekmeke ve su fabrikalarının inşaaası, gençlik için spor sahaları ve kapalı havuz inşaaası vardı³³.

Planın kabulünün hemen ardından eleştiriler başlamıştı. Doğal olarak hedef Belediye ve planı hazırlayan mimar Rene Danje idi.

Planda arsa taksimatının yapılmadığı, bina irtifalarının tesbit edilmediği, sokak profillerinin olmadığı ve planın anlaşılmasın bir Türkçe ile yazıldığı ve geniş bulvarların maliyetinin belediye tarafından karşılanmasının mümkün olmadığı söyleniyordu.

³⁰ *Anadolu*, 18 Kânunu Evvel 1937

³¹ *Anadolu*, 25 Kânunu Evvel 1937

³² *Yeni Asır*, 1 Mayıs 1937

³³ *Yeni Asır*, 2 Şubat 1938

Ankara'nın imar planını yapan Profesör Yansen "Rene Danje tarafından yapılmış olan planının bu ihtiyaçlardan birine bile tekabül ettiği iddia edilmez. Bunlar iktisadi olmamaktan başka o kadar fenadır ki bu husus herhangi bir masraf ihtiyacı israf telakki olunmalıdır" yordu.

Maarif vekaleti Fen Heyeti Müdürü Brunno Tavn İzmir planı için "Bu bir çocuk oyuncağına benziyor; düşünülerek yapılmış bir iş değildir" demekte idi.

Şehircilik uzmanı bulunan Mimar Arif Argun ise, "Rene Danje tarafından yapılmış bu imar planının hiçbir estetik değeri yoktur. İzmir kendi ihtiyaç ve arzularını tesbit eden yeni şehircilik talimatnamelelerinden uygun nihai bir plan etüdü vücuda getirmek mecburiyetindedir" diyerek eleştirileri devam ettiriyordu³⁴.

Bütün bu eleştirilere rağmen Dr.Behçet Uz 7 Mayıs 1938'de Belediyenin geçen dört sene içinde neler yaptığını açıklarken yol ve kanalizasyon işinin, yol tamiratının, ağaçlandırma işinin ağırlıklı olarak ele alındığını söylüyordu³⁵.

Şehrin gittikçe büyüyen ve genişleyen ihtiyaçları karşısında belediye, sürekli olarak fikirler üretip bunların uygulanma çarelerini arattırırken eski İzmir'i bir an evvel görmek isteyen halk ve onların sözcülüğünü yapan basın, zaman zaman överek ama çoğunlukla eleştirerek çalışmalarını yönlendirmeye ve kamuoyunun bu konudaki ilgisini ortaya koymaya gayret etmiştir. Uzun vadede olumlu sonuçlar verebilecek ve İzmir'in çehresini değiştirecek en büyük proje ise hiç şüphe yoktur ki daha sonra İzmir Enternasyonal Fuarı adını alacak olan 9 Eylül sergisidir.

Yöresel idarelerin kontrolünde, devletin maddi yardımlarıyla oluşan uluslararası fuarların hem katılımcı devletlere hem de ev sahibi devletlere birçok yararları vardır. Örneğin fuara katılan işadamları ve firmalar sergiledikleri sanayi ürünlerini satarlar, teknolojik buluşları ilgililere ve halka tanıtılır, basın, televizyon, radyo aracılığı ile ülke teknoloji ve yaşantısını dünyaya duyurur³⁶.

³⁴ *Yeni Asır*, 29 Şubat 1938

³⁵ *Yeni Asır*, 7 Mayıs 1938

³⁶ Kazım Çavdar, *Kültürpark ve İzmir Enternasyonal Fuarı*, s.109-110

İzmir, bütün tarihi boyunca dış ekonomik ilişkilere dayanan bir dünyü ticaret kenti niteliğini taşımıştır. Çok eski çağlardan beri iç ve dış alışverişleri arttırmayı amaçlayan halk pazarlarına, tarihsel agoralara sahne olmuştur. Yakın dönemlerde ilk halk sergisi 1853'te açılmış Bağdat ve Basra'dan gelen tüccarların katıldıkları büyük bir panayır gerçekleştirilmişti.

1923'te toplanan Türkiye İktisat Kongresinde düzenlenen Türk yerli mallarını tanıtan sergide ilk kez savaştan çıkmış Anadolu'nun tüm emeği sergilenerek sanayileşmiş bir yurt yaratmak için elde bulunan olanaklar gözler önüne serilmişti. Kongrede söz alan birçok delege serginin daha geliştirilerek her yıl yine İzmir kentinde açılmasını önermişti³⁷.

1 Mayıs 1927'de toplanan Komisyon-u Mahsus 9 Eylül Kurtuluş Bayramı'nda ihtiva eden ve 4 Eylül'den 11 Eylül'e kadar devam eylemek, daimi yeni her sene tekrar ve birkaç sene sonra beynelmilel şekle kabl olunmak ve 9 eylül sergisi namıyla bu sene Türkiye'ye ait yeni mahalli bir serginin küşadını muvaffık bulmuştur diyerek sergiyi kesinleştirmiştir. Sergi uluslararası olmamakla beraber yabancı devletler de kabul edilebilecektir³⁸.

İzmir Valisi Kazım Dirik'in etrafından toplanan İzmir'liler tarafından sergi önemli bir ekonomik amaç olarak benimsenmiştir. 4 Eylül 1927'de İzmir Sanatlar Mektebi'nde açılan sergide 195 Türk firması, Türk Ticaret ve Sanayi odaları ve Borsalar kuruluşu ve 72 yabancı firma toplam olarak 338 kuruluş yer almıştı. Yabancı firmalar arasında 16 Sovyet, 5 A.B.D., 4 İngiliz, 3 italyan, 3 Fransız, 2 İsveç kuruluşu vardır³⁹.

Vali Kazım Paşa tarafından yalnız İzmir'in iktisadi ve coğrafi şöhretini değil Türk'ün yüksek kabiliyetini ilan ve teyid eden güzide eser olarak değerlendirilen 9 eylül sergisinde, Tüccarlara, Konsoloslara, Devlet temsilcilerine Türkçe ve Fransızca broşürler verilmiştir⁴⁰.

³⁷ Yaşar Aksoy, *a.g.e.* s.237

³⁸ *Anadolu*, 2 Mayıs 1927

³⁹ Yaşar Aksoy, *a.g.e.* s.237

⁴⁰ *Hizmet*, 25 Eylül 1928

Ancak, bütün bu olumlu izlenimlere rağmen çok kısa sürede çok çabuk amaca ulaşmak isteyenler için Dokuz Eylül sergisi umulanı vermemiştir. Çünkü yanık İzmir'de oteller, lokantalar, eğlence yerleri yoktu ve dışarıdan ülkeye gelen malların çokluğu mal satışımızı engelliyordu⁴¹. Ayrıca sergi yerinin dar olması içerden ve dışardan gelen başvuruları engelliyordu. Bunu önleyecek yeni bir sergi alanının açılması, binaların inşası ve dışardan geleceklerin pavyonlarını istedikleri gibi oluşturabilmeleri için İzmir 9 Eylül sergisine ara verilmiştir⁴².

Sergi 11 Eylül 1933'de bu kez Dokuz Eylül Panayırı adı altında açıldı. Bu panayır ile yalnız Ege'nin değil bütün Türk şehirlerinin ve komşularının ilgisi çekilmiştir. Ziraatla birlikte milli sanayinin ulaştığı yükselişi izlemek mümkün olacaktı. Sahillere İç Anadolu'dan gelecek binlerce vatandaş piyasanın durgunluğunu kamçılacaktı⁴³.

1934 yılındaki açılışa Behçet Salih Bey panayırın kurtuluşun, Lozan'ın, Türk İnkılabının, Türk İzmir'in Cumhuriyet idaresi sayesinde başlayan yükselişinin tabii icaplarından biri olduğunu söylüyordu⁴⁴.

Panayırın Kültürpark'a dönüştürülmesi ise 1936 yılında başarılı.

İzmir Bayındırlık planında ayrılan park yeri 60.000 metre olmasına rağmen gelecekteki ihtiyacın burayı karşılamayacağı düşünülerek Belediye'nin henüz satılmamış arsaları birleştirilmiş ve yer 360.000 metreye çıkarılmıştır. Park yeri özellikle yangın sahasını ortadan kaldırmakla Bayındırlığa büyük hizmet ediyordu.

Kültürpark adı ise Behçet Uz'a göre İzmir şehrinin onu içerden ve dışardan ziyaret edeceklerin çok şey öğreneceği, hareketli ve manalı bir park olacağı, bol ağaçlı terbiye ve kültür kurumları, eğlence ve satış yerlerini içinde barındırması dolayısıyla verilmiştir⁴⁵.

1938 senesinde ise Fuar İzmir çerçevesinden çıkarak medeniyet, zihniyet ve iş hamlesi halinde uluslararası eserler arasında sayılmaya başlamıştır. Ama hepsinden önemlisi Atatürk Türkiye'sinin iç ve dış

⁴¹ *Anadolu*, 21 Mart 1929

⁴² *Ahenk*, 22 Temmuz 1929

⁴³ *Yeni Asır*, 5 Temmuz 1934

⁴⁴ *Anadolu*, 27 Ağustos 1934

⁴⁵ *Anadolu*, 2 İkinci Kânun 1936

çeşitli ilişkilere ait zihniyetleri taşımaktaki hizmetidir. Bir taraftan çağdaş uygarlığa ve iş dünyasına yüzünü ağartacak ve onların sempatisini ve ilgisini uyandıracak eser verirken yardıma ve imara muhtaç olan İzmir şehri de fuarla kurtuluyordu⁴⁶.

1923-1938 arasında Türkiye dışarda yeni bir kimlikle dünyada yer alma savaşını yürütürken içerde de savaş sonrası yaralarını sarmaya çalışıyordu. Her şehir elinden geldiğince savaşın yükünü unutturacak imar çalışmalarına girişti. Bu çalışmaların yoğun olarak yapıldığı yer olan İzmir, özellikle dışarıyla olan ticari ve kültürel bağlantıları dolayısıyla Türkiye'nin anlatılmasında bir misyon yüklendiğinin bilincinde olarak yeni İzmir'le birlikte yeni Türkiye'nin de oluşturulmasına katkıda bulunmuştur.

⁴⁶ *Anadolu*, 20 Ağustos 1938